

Economie

Economie: Waarom wij rijk zijn en zij niet

Geplaatst: 22 maart 2013 09:54, laatste wijziging: 22 maart 2013 10:15

Peter Mulder

Waarom zijn sommige landen rijk en andere arm?

Dit is misschien wel de grootste vraag in de economie. De Amerikaanse topeconomen Acemoglu en Robinson schrikken niet terug voor een helder antwoord.

De Amerikaanse economen Daron Acemoglu en James Robinson – beiden behoren tot de absolute wereldtop – verwijzen drie populaire theorieën over het vraagstuk van de verdeling van rijkdom en armoede naar de prullenbak. De eerste theorie die het moet ontgelden is dat geografische verschillen de doorslag geven.

Vrijwel alle arme landen liggen rond de evenaar en/of landinwaarts, waardoor het voor de hand ligt om te wijzen naar ziektekiemen (malaria), slechte tropische landbouwgronden of gebrekkige bereikbaarheid als voornaamste bron van armoede. De tweede theorie die wordt afgewezen is dat culturele verschillen een land kunnen maken of breken.

wereld

Het bekendste voorbeeld hiervan is de Weberhypothese die stelt dat de Reformatie en de daaruit voortvloeiende protestantse ethiek de opkomst van het kapitalisme heeft bevorderd. Andere voorbeelden zijn de opvatting dat confucianistische waarden de opkomst van China lang hebben tegengehouden, of dat Afrikanen arm zijn omdat ze niet het juiste arbeidsethos hebben en in magie geloven.

Ten slotte is er de theorie dat leiders in arme landen te weinig kennis van zaken hebben, omdat de lokale elite onvoldoende geschoold is in moderne economische inzichten. Dit laatste klinkt

nogal cru, maar ligt, vaak impliciet, ten grondslag aan de talloze initiatieven in de wereld van ontwikkelingssamenwerking, zoals projecten die gericht zijn op 'capaciteitsopbouw' of het voorschrijven van macro-economische beleidsmaatregelen door IMF en Wereldbank .

onwetendheid

Acemoglu en Robinson zijn van mening dat er te veel bewijsmateriaal is dat deze theorieën ontkracht. Bijvoorbeeld: de economieën van Noord- en Zuid Korea verschillen van elkaar als nacht en dag, maar beide landen kennen vrijwel hetzelfde klimaat en zijn geworteld in dezelfde cultuur. Hetzelfde geldt voor (voormalig) Oost- en West-Duitsland, en het zuiden van de VS en Mexico.

Hoe kunnen cultuur of geografie dan de beslissende factor zijn? En wat de onwetendheid betreft: lang voordat Europa economisch ontwaakte, bevoeren Chinezen al de internationale wateren met aan boord eigen uitvindingen als het kompas, buskruit, porselein, en papiergeld. Toch is China daarna eeuwenlang een arm land geweest, terwijl Europa tot grote bloei kwam.

inclusief-extractief

Op basis van vijftien jaar hoogstaand academisch onderzoek betogen Acemoglu en Robinson dat niet cultuur, geografie of kennis, maar de kwaliteit van instituties in een land het verschil maakt tussen economische bloei en economische crisis. Onder instituties verstaan zij die instanties die de regels van het economische spel bepalen: de trias politica, inclusief instanties als de centrale bank en toezichthouders.

De hamvraag is: heeft een land politieke en economische instituties die het mogelijk maken dat de meeste mensen overeenkomstig hun talenten en vaardigheden kunnen deelnemen aan economische activiteiten en dat ze eigen keuzes kunnen maken? In het boek worden dit inclusieve instituties genoemd. Of zijn de instituties extractief, dat wil zeggen gericht op het verrijken van de elite en het beschermen van gevestigde belangen?

rijken

Aan de hand van veel historisch materiaal laat dit boek zien dat inclusieve instituties het beste gedijen in een samenleving waarbij er een balans is tussen enerzijds ruimte voor

pluralisme en anderzijds een zekere mate van centraal staatsgezag. Zonder dit laatste leidt competitie en rivaliteit tot chaos, zie een land als Somalie. Zonder pluralisme geen innovatie en ondernemerschap, zie het verval van Venetië.

In de middeleeuwen was Venetië misschien wel de rijkste plek in de wereld, dankzij een reeks van innovaties op het gebied van handelscontracten. Echter, toen de gevestigde Venetiaanse elite steeds meer macht verloor aan de nieuwe rijken, monopoliseerden zij via slinkse wetgeving stapsgewijs de handel.

groecijfers

Snel na deze politieke stap zette het economische verval in. In plaats van nieuwe handelsroutes en economische instituties op te zetten maken de Venetianen nu pizza, ijs en gekleurd glas voor toeristen – aldus de auteurs. Het is een van de vele anekdotes in dit briljante boek, dat fraai laat zien dat staat en markt van oudsher sterk wederzijds afhankelijk zijn.

Op een overtuigende manier wordt ook aangetoond dat landen met extractieve politieke instituties wel degelijk stappen kunnen zetten richting inclusieve economische instituties, maar dat de hieruit voortkomende economische groei tijdelijk. Het bekendste voorbeeld is wellicht de Sovjet-Unie, die na enkele decennia met prachtige groecijfers toch op de grenzen van haar kunnen stuitte.

innovaties

De spannende vraag is dan natuurlijk: wat te denken van China? Ook daar heeft een autoritair regime de economie hervormd zodat mensen tot op zekere hoogte hun talenten en vaardigheden in de economie kunnen aanwenden, met indrukwekkende groecijfers tot gevolg.

Acemoglu en Robinson maken echter helder dat als er geen politieke hervormingen volgen, deze groei zonder twijfel zal verdampen in de komende decennia. De reden is dat een autoritair politiek systeem zo veel belang heeft bij machtsbehoud van de gevestigde elite dat de economie op lange termijn te weinig innovaties voortbrengt.

supermacht

Immers, innovatie is vroeg of laat onvermijdelijk een bedreiging voor bestaande bedrijven en technologieën, en dit proces van zogenoemde creatieve destructie stuit in een autoritair regime simpelweg op te veel weerstand.

Toen keizer Frans I van het Oostenrijks-Hongaarse rijk een plan werd voorgelegd voor de aanleg van een spoorlijn, was zijn reactie: “Nee, nee, daar komt niets van in, anders komt de revolutie nog het land binnen”. Dat China de VS voorbij zal streven als economische supermacht is dus nog geen uitgemaakte zaak.

Spanje-Engeland

De meest spannende observatie in het boek is dat kleine institutionele verschillen op lange termijn verstrekkende gevolgen kunnen hebben. In de zestiende eeuw waren de parlementen van Engeland en Spanje elk verwickeld in een machtsstrijd met hun absolutistische koning. In Engeland wist het parlement met de Glorious Revolution stukje bij beetje meer invloed te krijgen, terwijl in Spanje uiteindelijk de koning aan het langste eind trok. Maar het had net zo goed andersom kunnen zijn. Niet lang daarna koloniseerden de Spanjaarden Zuid-Amerika en de Engelsen Noord-Amerika. Koninklijke instructies zorgden voor een extractief koloniaal bewind in Zuid-Amerika: goud en zilver werden op grote schaal naar Madrid afgevoerd, er kwamen plantage-economieën gebaseerd op uitbuiting en slavernij, en het lokale bestuur werd top down georganiseerd. De Engelse schepen die Noord-Amerika aandeden voeren daarentegen vaak onder de vlag van parlementaire koopmannen, en mede doordat er geen edelmetalen werden aangetroffen, ontwikkelde zich een economie gebaseerd op individuele eigendomsrechten van boeren en middenstanders, en werd het lokale bestuur bottom-up georganiseerd. Het verstrekkende gevolg: Noord-Amerika is nog steeds vele malen welvarender dan Zuid-Amerika.

ontwikkelingshulp

Ook voor dichterbij huis biedt dit boek veel stof tot nadenken. Hoewel dit boek niet over ontwikkelingshulp gaat, maakt het pagina na pagina duidelijk dat hulp geven nooit en te nimmer van arme landen rijke landen kan maken. Welvaart veronderstelt inclusieve politieke en economische instituties, en die zijn niet te koop van buitenaf met ontwikkelingsgeld. De geschiedenis leert dat grote institutionele veranderingen altijd het product zijn van een lang en onzeker proces, en van binnenuit gedreven moeten zijn. Het hoeft om dezelfde reden ook geen verbazing te wekken dat de Europese Unie nog niet perfect functioneert. Het heeft eeuwen van

ruzie, getouwtrek en schermutselingen gekost voordat er sprake was een Glorious Revolution in Engeland, de afschaffing van de slavernij en rassenscheiding in de VS en een goed functionerende Staten-Generaal in Nederland. Zo beschouwd zou het heel mooi zijn als de EU goed werkt binnen honderd jaar na de Tweede Wereldoorlog. Overigens leert de geschiedenis natuurlijk ook dat veel zaken niet nieuw zijn: in 1557, 1560, 1575, 1596, 1607, 1627, 1647, 1652, 1660 en 1662 voldeed Spanje zijn schulden niet, waardoor Duitse en Genuaanse bankiersfamilies werden geruïneerd.

De aanstaande troonswisseling zal in ons land waarschijnlijk niet tot een nieuwe machtsstrijd tussen koning en bourgeoisie leiden. Maar het vinden van de balans tussen staat en markt is ook in een land met sterke instituties niet altijd even eenvoudig – zie de moeizame privatisering en verzelfstandiging van overheidsdiensten zoals NS en de tot nu toe vergeefse pogingen om grip te krijgen op de financiële sector. Een duidelijke les uit dit boek is in elk geval dat de overheid zich te veel met de economie kan bemoeien, maar ook dat economie te belangrijk is om aan de markt over te laten.

Waarom sommige landen rijk zijn en andere arm

Daron Acemoglu en James Robinson. Uitg. Nieuw Amsterdam, Amsterdam 2012. 512 blz. € 34,95